

Barn- och utbildningsnämnden

Riktlinjer för användande av sociala medier inom utbildningsförvaltningen

Bun/2016:78 005

BAKGRUND

Fenomenet ”sociala medier” har ungefär trettio år på nacken i Sverige. Som startpunkt brukar i ett nationellt sammanhang anges uppstarten av Televerkets ”Heta linjen” vid början av 1980-talet. Vid mitten av 1990-talet lanserades internet på bred front för privata användare. Ganska snabbt började olika nätbaserade tjänster för socialt nätverkande att dyka upp.

Utvecklingen har sedan dess gått framåt med stormsteg. Antalet användare av det idag största sociala nätverket (”Facebook”) kan idag räknas i miljarder världen över. 2016 hade 71 % av alla internetbrukare i Sverige någon gång besökt det största sociala nätverket; Facebook.¹ Ett stort antal liknande tjänster finns på marknaden och utvecklingen av olika typer av sociala medier pågår löpande.

HUR ANVÄNDER BARN OCH UNGDOMAR SOCIALA MEDIER?

Studier av svenska barns och ungdomars vanor kopplat till internet och sociala medier visar att 70-90 % av samtliga barn hunnit bli aktiva användare av sociala medier mellan elva och femton års ålder.²

Forskaren Liselotte Eek-Karlsson har ägnat sin avhandling åt att undersöka barns och ungdomars vanor då de använder sociala medier. En av slutsatserna som dras där är att en mycket stor del av vanorna präglas av omsorg om den nära vänskrets som man skaffat sig utanför nätet och att stärka samhörigheten med denna.³

Den andra stora tendensen var att barn och ungdomar jobbar mycket på att markera sin sociala status i sociala medier – att t.ex. visa tillhörighet till ett visst kompisgäng eller att

¹ Ahlgren, Marianne (red): ”Svenskarna och internet 2016”. Studie från Internetstiftelsen 2016.

² Ahlgren, Marianne (red): ”Svenskarna och internet 2016”. Studie från Internetstiftelsen 2016.

³ Eek-Karlsson, Liselotte: ”Ungas samspel i sociala medier – att balansera mellan ansvar och positionering”. Linnéuniversitetet 2015.

visa sin sociala status. När barn och ungdomar gör detta "[---] sker kränkningar, men den kränkande kulturen är betydligt mindre än den stödjande."⁴

*I Statens medieråds undersökning "Ungar & medier 2015" ställs frågan till unga om någon varit elak eller mobbat dem på internet eller via mobilen under det senaste året. Av pojkarna i åldern 13–16 svarar 6 procent att de har sådana erfarenheter. Bland flickor är motsvarande siffra 18 procent.*⁵

Både verbala och psykiska kränkningar och trakasserier kan ske via digitala kanaler. De vanligaste typsituationerna enligt forskningen är förekomst av elaka kommentarer eller bilder [buret av sociala medier], kränkningar via SMS samt att stänga någon ute från gemenskapen i sociala medier.

SKOLANS ANSVAR KOPPLAT TILL NÄTBURNA KRÄNKNINGAR

*I Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 är man från Skolverket mycket tydlig kring skolpersonalens ansvar: Alla som arbetar i skolan ska [---] aktivt motverka diskriminering och kränkande behandling av individer eller grupper, och [---] visa respekt för den enskilda individen.*⁶ Den svenska skolans värdegrund föreskriver i praktiken nolltolerans mot kränkningar och trakasserier. Den pekar även på att personalen inom skolan skall arbeta aktivt för att förebygga, utreda och åtgärda olika typer av kränkande behandling.

I Skolverkets allmänna råd *Arbetet mot diskriminering och kränkande behandling* står vidare: *Med internet och mobiltelefoner suddas gränserna mellan skolan och fritiden ut. Ofta går verbala och fysiska kränkningar i verksamheten hand i hand med kränkningar på nätet. Om de påstådda kränkningarna har en koppling till verksamheten är den skyldig att utreda det inträffade.*⁷

Nätburna kränkningar måste alltså inte ha skett under skoltid eller med skolans datorer som verktyg för att skolan skall ha en skyldighet att utreda dem. Det räcker med att någon typ av koppling till barn eller elev som finns i verksamheten finns för att skolans skyldighet att utreda och åtgärda skall träda i kraft. Det finns även ett antal ställningstaganden av Skolinspektionen som pekar åt detta håll.⁸

VILKEN VÄGLEDNING FINNS FÖR SKOLHUVUDMÄN OCH SKOLENHETER?

Ett antal instanser tillhandahåller vägledning i frågor kring sociala medier för skolhuvudmän och enskilda skolor.

⁴Intervju med Liselotte Eek-Karlsson, källa:

<http://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/amnen-omraden/it-i-skolan/relationer-larande/omsorg-och-stod-i-ungas-samspel-i-sociala-medier-1.244488>. (Utdrag 2016-11-25)

⁵ <http://www.statensmedierad.se/larommedier/manniskanonline/mobbningochkrankningarpanatet.342.html>. Utdrag 2016-11-25.

⁶ *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Skolverket 2011.

⁷ *Arbete mot diskriminering och kränkande behandling*. Skolverket 2014.

⁸ <http://www.skolinspektionen.se/sv/Rad-och-vagledning/Stallningstaganden/Krankande-behandling/Skolans-ansvar-for-natkrankningar/>. Utdrag (Utdrag 2016-11-25)

Skolverket vill med sitt ramprojekt ”Kolla källan” framförallt stödja skolverksamheterna i arbetet med källkritik på nätet med barn och elever. Här finns mycket vägledning att hämta även för den som arbetar med sociala medier.⁹

Barn- och elevombudet (”BEO”), som finns i Skolinspektionens organisation, erbjuder bland annat via Skolinspektionens hemsida stöd och vägledning för skolverksamheter i arbetet med digitala kränkningar.¹⁰

Sveriges kommuner och landsting (”SKL”) och E-delegationen vägleder skolhuvudmän i sitt arbete i sina riktlinjer för närvaro i sociala medier. Båda organisationerna uttalar sig framförallt kring organisationers användande.¹¹

Inom Jönköpings kommuns ramar finns riktlinjer för användning av sociala medier publicerade på intranätet. Här kan skolenheter och enskild personal få vägledning vad gäller det praktiska användandet.¹²

Vid konkreta frågor eller behov av rådgivning finns möjlighet att få stöd från utbildningsförvaltningens utvecklings- och kvalitetsavdelning. Till exempel är IT-pedagogisk utvecklingsledare eller IT-strateg möjliga rådgivare.

GRUNDLÄGGANDE FÖRHÅLLNINGSSÄTT INOM UTBILDNINGSFÖRVALTNINGEN

I Utbildningsförvaltningens riktningstext, vars syfte är att ange en riktning för UBF under perioden 2015—2018 står följande:

Fokus på undervisningen ska visa på att lärprocesser utformas så att barns, elevers och studerandes drivkraft för lärande och utveckling stärks genom att bygga på deras egna kunskaper och erfarenheter. Dessa processer är förutsättning för ett livslångt lärande.¹³

Sociala medier är idag en mångskiftande plattform för interaktion där de flesta ungdomar befinner sig. Att tänka in sociala medier som ett möjligt verktyg i den pedagogiska praktiken är därmed att anknyta till de flesta barns och elevers kunskaper och erfarenheter.

⁹ <http://www.skolverket.se/skolutveckling/resurser-for-larande/kollakallan> (Utdrag 2017-02-13)

¹⁰ <http://beo.skolinspektionen.se/sv/For-foraldrar/krankningar-pa-internet/> (Utdrag 2017-02-13)

¹¹ <http://skl.se/tjanster/press/socialamedier/riktlinjerforarvaroisocialamedier.2416.html>

<http://www.edelegationen.se/Publikationer/Vagledning/Riktlinjer-for-myndigheters-anvandning-av-sociala-medier/Riktlinjer-for-sociala-medier/> (Utdrag 2017-02-13)

¹² <http://kompassen.jonkoping.se/kompassen/verksamheter/informationochkommunikation/kana-lerforinformationochkommunikation/socialamedierriktlinjer.4.626443b914f456086477ddfc.html> (Utdrag 2017-02-13)

¹³ Isberg, Göran: *Riktning för Utbildningsförvaltningen perioden 2015-2018 - för att vara fortsatt framgångsrika, leda lärandet och bereda att möta framtiden*. Interndokument Utbildningsförvaltningen Jönköping 2015.

Det grundläggande förhållningssättet inom Utbildningsförvaltningens båda nämndsområden kan sammanfattas enligt följande:

- *Sociala medier – en möjlig resurs i skolarbetet*
Vi vill arbeta utifrån att vi ser olika typer av digitala fenomen, av vilka sociala medier är en, som en möjlig resurs i skolarbetet, t.ex. genom att vi vill visa på användningar av dem som motiverar och stimulerar lärande
- *Aktivt och systematiskt värdegrundsarbete bästa förebyggande åtgärden*
Vi ser att den bästa vägen för att förebygga nätburna kränkningar är att bedriva ett aktivt och systematiskt värdegrundsarbete i alla utbildningsförvaltningens verksamheter, t.ex. genom att vi vill stimulera ett hela tiden pågående samtal om värderingar med barn och elever
- *Värdegrundsarbetet bör både ha en fysisk och en digital dimension*
Vi tror att det förebyggande arbetet för en trygg skolmiljö bör beakta både den fysiska och den digitala miljö som barn och elever rör sig i för att vara långsiktigt framgångsrikt, t.ex. genom att ordningsregler i våra verksamheter behandlar båda dessa dimensioner
- *Vid missbruk av sociala medier bör det vara användandet som regleras*
Vid behov av att reglera sociala medier inom utbildningsförvaltningens verksamheter finns skall det vara användningen som omfattas. Till exempel om en viss applikation/ett visst socialt medie används för att kränka barn/elever är det fullt legitimt för en skolledare att reglera bruket av den/det på skolan via ordningsregler.

RIKTLINJER

När utbildningsförvaltningen eller enheter och personal inom denna använder sociala medier

Sociala medier kan spela en roll då utbildningsförvaltningen, enheter inom denna (t.ex. skolor, administrativ enhet, enhet för utveckling och kvalitet eller motsvarande) eller personal inom densamma vill informera och/eller kommunicera internt/externt. En kortversion av riktlinjer hittar du i underbilaga: ”Lathund vid användande av sociala medier, UBF”.

När utbildningsförvaltningen eller enheter och/eller personal inom denna använder sociala medier gäller följande:

- *Skriftligt godkännande*
Det skall finnas ett skriftligt godkännande från utbildningsdirektör för att sociala medier skall få användas i organisationens namn eller inom organisationen. Ansökan görs av ansvarig enhetschef, t.ex. rektor eller förskolechef, på särskilt anvisad blankett och gäller hela den verksamhet som enhetschef ansvarar för.
 - *Individen ansvarar för det som skrivs*
Rent juridiskt är varje enskild person som skriver saker i ett sociala media juridiskt ansvarig för det som uttrycks i skrift. Någon ansvarig utgivare som motsvarar en tidning finns inte ur ett juridiskt perspektiv.¹⁴
 - *Enhetens chef ansvarig för att hålla sig uppdaterad*
Enhetschef (t.ex. rektor, förskolechef, chefen för grundskolan etc.) är ansvarig för att hålla sig övergripande uppdaterad kring vad som läggs ut i de sociala medier som är godkända enligt dessa riktlinjer och agera skyndsamt om hen blir varse att det förekommer olämpligt, kränkande eller olagligt innehåll
 - *Enhetens chef utser redaktör*
Chefen för den enhet som använder sociala medier ansvarar för att utse en eller flera redaktörer för det sociala mediet, som sköter den löpande administrationen av detsamma. Om enskild personal använder sociala medier i arbetet är hen att jämställa med redaktör.
 - *Viktigt upprätthålla daglig uppsikt*
Redaktören skall ha en kontinuerlig, d.v.s. som minst daglig, bevakning angående att inlägg som kan betraktas som kränkande eller brottsligt tas bort snarast, och senast samma dag som det skrivits
- Redaktören skall ha en daglig bevakning angående att det ges respons på meddelanden och annan kommunikation som kommer in via sociala medier. Varje inkommet meddelande är att jämställa med ett inkommet ärende och skall hantearas på samma sätt som ett sådant
- *Viktigt skriva med kommunen som avsändare och använda ett tydligt språk*
Den som skriver saker på sociala medier skall uttrycka sig med ett vårdat, tydligt, enkelt och kortfattat språk och hela tiden agera som om hen skriver med organisationen som avsändare och barn, elever och vårdnadshavare som mottagare

¹⁴ <https://skl.se/tjanster/press/socialamedier/fragorochsvaromsocialamedier/> behovermanhaansvarigutgivare.2419.html (Utdrag 2017-02-13)

- *Jönköpings kommuns grafiska profil bör användas*
Den grafiska profilen för det sociala mediet bör i så hög grad som möjligt harmoniera med Jönköpings kommuns föreskrivna grafiska profil.
- *Användande av utbildningsförvaltningens lärplattform i första hand*
Utbildningsförvaltningens lärplattform (f.n. Vklass) ger möjlighet till kommunikation som normalt motsvarar de flesta funktioner som många sociala medier har. Av denna anledning hänvisas personal i första hand till lärplattformen
- *Anställda rekommenderas skilja mellan privat konto och jobbkonto*
Anställda bör vid bruk av sociala medier att skilja mellan privat konto och jobbkonto, i första hand för att värna sin personliga integritet och arbetsmiljö
- *Yttrandefrihet och meddelarfrihet gäller även i sociala medier*
Anställda som använder sociala medier i det privata får skriva om kommunens verksamhet. Yttrandefrihet och meddelarfrihet gäller även här.
- *Sociala medier som ej möjliggör redaktörs redigering ska ej användas*
Sociala medier där det är tekniskt eller praktiskt omöjligt att ta bort kränkande eller brottsligt innehåll i efterhand skall inte godkännas för användning inom UBF:s verksamhet
- *Brottsligt innehåll polisanmäls*
Eventuellt brottsligt innehåll som förekommer t.ex. i inlägg i sociala medier skall polisanmälas. Alla personal som får kännedom om att sådant förekommer anmäler det till enhetens chef som ansvarar för att anmälan sker
- *Viktigt beakta gällande lagstiftning gällande sekretess och personuppgiftshandling*
Sekretessbelagda uppgifter får inte publiceras på sociala medier. Redaktör skall även beakta personuppgiftslagen i sitt löpande arbete, vilket bland annat konkret innebär att känsliga personuppgifter ej får hanteras i sociala medier. För hantering av personuppgifter i film- och bildform finns särskilda anvisningar inom UBF som ska beaktas.
- *Viktigt beakta upphovsrätten*
Vid användning av olika typer av material, t.ex. bild, ljud och film, är det viktigt att beakta upphovsrätt. Som regel innebär det att upphovsmannen tydligt måste uppges i anslutning till publicering

När barn, elever och vårdnadshavare inom Utbildningsförvaltningens verksamheter använder sociala medier

Sociala medier spelar en varierad roll i socialt samspel mellan barn, elever och vårdnadshavare som befinner sig i eller med vårdnadshavaranknytning till Utbildningsförvaltningens förskole-, fritids-, skol- och övriga verksamheter. Variationerna i användningssätt och omfattningen av användandet är bland annat beroende på ålder och situation.

När barn, elever och/eller vårdnadshavare använder sociala medier gäller följande:

- *Ordningsregler och gällande lagstiftning sätter ramar för vad som kan skrivas*
För barn och elever inom utbildningsförvaltningens förskole- och skolverksamheter utgör enhetens ordningsregler samt gällande lagstiftning ramen för vad som är tillåtet att uttrycka om andra. För övriga brukare inom verksamheterna, t.ex. vårdnadshavare, utgör gällande lagstiftning ramen
- *Vårdnadshavares ansvar*
Vårdnadshavare för omyndigt barn eller elev som finns inom någon av UBF:s förskole-, fritidsverksamheter har ett grundläggande ansvar för barnets aktiviteter i sociala medier och rekommenderas att löpande skaffa sig kunskap om dessa
- *Utbildningsförvaltningens riktlinjer gällande bild- och filmpublicering ska beaktas*
Vid publicering av bild eller film ska redaktör ta hänsyn till utbildningsförvaltningens gällande riktlinjer för bildpublicering. Detta innebär att samtycke ska inhämtas från enskild om hon/han förekommer och är identifierbar på bild eller film.
- *Alla överträdelser av ordningsregler och/eller lagen hanteras på samma sätt*
Eventuella kränkningar eller trakasserier som uttrycks på sociala medier hanteras på samma sätt som om de hade skett i den fysiska verkligheten. Detta medför t.ex. för skolans del att Skollagens kap 5: ”Trygghet och studiero” paragraferna 6-24 samt skolans ordningsregler är tillämpliga
- *Skolans ansvar att skaffa sig kunskap om vad barn/elever skriver på sociala medier*
I det förebyggande värdegrundsarbetet ingår ej att utöva momentan bevakning av barns, elevers och övriga brukares aktiviteter på sociala medier. Dock bör personal och skolledare skaffa sig kanaler för att inhämta kännedom om eventuellt olämpligt, kränkande och/eller brottsligt innehåll som drabbar eller sprids av barn, elever och vårdnadshavare med koppling till UBF:s verksamheter. Lämpligast inhämtas denna kännedom genom att en kontinuerlig och förtroendefull dialog med barn, elever och vårdnadshavare upprätthålls, till exempel inom ramarna för skolans likabehandlingsarbete

Vad händer om kränkande och/eller brottsligt innehåll ändå sprids?

Om dessa riktlinjer förbises och kränkande och/eller brottsligt innehåll ändå sprids via sociala medier är det viktigt att huvudmannen och utbildningsförvaltningens personal reagerar och agerar. Det är upp till samtliga anställda att reagera, men förvaltningens chefer på olika nivåer har ett särskilt ansvar för detta.

Följande gäller:

- *Den anställdes rapporteringskyldighet*
Den anställd som upptäcker olämpligt, kränkande och/eller brottsligt innehåll anmäler detta till närmaste chef, som ansvarar för att utreda ärendet och agera utifrån den kunskap hon/han fått
- *Om anställd uttrycker sig kränkande och/eller brottsligt*
Om en anställd uttryckt sig kränkande eller brottsligt via sociala medier är relevant gällande lagstiftning och arbetsrätt tillämplig
- *Om vårdnadshavare uttrycker sig kränkande och/eller brottsligt*
Om vårdnadshavare uttryckt sig kränkande eller brottsligt via sociala medier är relevant gällande lagstiftning tillämplig
- *Om barn/elev uttryckt sig kränkande och/eller brottsligt*
Om barn eller elev uttryckt sig kränkande eller brottsligt i sociala medier är Skollagens 5 kapitel paragraferna 6-24 samt gällande övrig relevant lagstiftning tillämplig

Claes Axelsson
IT-strateg